

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/79353>

Please be advised that this information was generated on 2019-06-18 and may be subject to change.

Open vensters is een leuk boekje geworden. Vooral bedoeld voor insiders, maar ook mensen van buiten de bevindelijk gereformeerde kring krijgen hierdoor een aardig beeld van de huidige SGP, een partij die nog altijd bestaat uit mannen (en zeker ook, zij het minder op de voorgrond tredend, vrouwen) die de Bijbel, het Woord van God, als de absolute norm nemen en die zich (zoveel mogelijk) laten leiden door de 'authentieke theocratische gedachte'. Volgens Van der Vlies houdt ook voorlichter De Bruyne niet van 'halfheden'. Naast het steken van de loftrumpet over de jubilaris, maakt de nestor van de Tweede Kamer in dit kader ook een kanttekening: 'In spontane opwellingen zou hij [De Bruyne, JvZ] daar in de huidige confrontatie van allerlei godsdiensten en culturen ook wel radicale consequenties aan verbonden willen zien. Het geoeffend raken in het hebben van geduld is ook voor Menno een les van veel vallen en opstaan. Maar het is ongetwijfeld de rode draad door zijn denken, schrijven en doen, dat God regeert, dat Hij het laatste woord heeft. En dat het ons past het Woord aan het woord te laten. Andere zenders zijn ten diepste stoorzenders.' (p. 11)

Van bovengenoemde 'spontane opwellingen' is in de geselecteerde artikelen van De Bruyne niets terug te vinden. Hierin geen woord over bijvoorbeeld het beruchte artikel 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis (met de zinsnede 'om te weren en uit te roeien alle afgoderij en valschen godsdienst'), over de rooms-katholieke achtergrond van de toekomstige koningin Máxima of enige verwijzing naar de mogelijke islamisering van ons eens zo calvinistische vaderland. Woorden van die strekking spreekt de voorlichter waarschijnlijk als deuren en vensters gesloten zijn. Deze selectie bevat gedegen, weinig controversiële stukken over parlementaire aangelegenheden en staatsrecht, en dergelijke – terreinen waarop De Bruyne laat blijken goed thuis te zijn.

Dit boekje is niet bedoeld om de ideologie van de SGP uit te dragen, maar om een jubilaris, die een vaste waarde binnen politiek Den Haag is geworden, in het zonnetje te zetten. In het gedeelte 'herinneringen en felicitaties' wordt De Bruyne door menigeen getypeerd als een aimabele, humoristische belhamel met wilde haren, iemand die je niet direct in kringen van de SGP zou verwachten. Wellicht is de grote waarde van dit boekje dat het aantoont dat de SGP, in navolging van de Nederlandse samenleving, steeds veelkleuriger is geworden.

Jonk van Zuthem

Tegen de politieke afrekencultuur

R.K. Visser, *In dienst van het algemeen belang. Ministeriële verantwoordelijkheid en parlementair vertrouwen* (Boom; Amsterdam 2008) ISBN 978 90 8506 648 4, 328 p., prijs: € 39,50

Geruchten over een mogelijk aftreden van een politicus verspreiden zich als het langzame handgeklap in het Circus Maximus, wanneer het publiek ongeduldig wacht totdat de beklaagde voor de leeuwen wordt gegooid. Als niemand het in de kiem smooit, zwelt het geluid onstuitbaar aan. Het kan alleen worden gestild door iemand te slachtofferen. Zo vergeleek Jeremy Paxman, de terriër-presentator van BBC's *Newsnight*, in zijn boek *The Political Animal* de gevreesde *reshuffle* van het Engelse kabinet met de arena in het oude Rome.¹ Het

Britse politieke stelsel verschilt wezenlijk van het Nederlandse. Zo heeft de Prime Minister het recht zijn kabinet te herschikken; zijn Nederlandse ambtsgeenoot komt op grond van het principe van collegiaal bestuur de macht niet toe een minister te vervangen: de minister-president is *primus inter pares*. De publieke emotie waarover Paxman schrijft, is echter aan beide zijden van de Noordzee aanwezig, zoals het afgelopen parlementaire jaar te merken was bij het Britse bonnetjesschandaal en de ophef rondom het aftreden van minister Vogelaar.

In zijn staatsrechtelijke studie, tevens proefschrift, analyseert jurist Rob Visser hoe ministeriële verantwoordelijkheid en parlementair vertrouwen op elkaar inwerken en schetst hij de relevante rechtsontwikkeling van beide. Topambtenaar Visser, directeur-generaal bij Justitie en voorheen als raadgever werkzaam bij het kabinet van de minister-president (Algemene Zaken), heeft bij heel wat politieke crisissituaties dicht bij het vuur gezeten. Wie hoopt dat de ambtenaar uit de school klapt, wordt echter teleurgesteld. De beschreven casussen die het boek larderen, zijn vanuit een staatsrechtelijke, formele invalshoek geschreven. De auteur beperkt zich tot de *Handelingen van de Staten-Generaal*, staatsrechtelijke en politicologische handboeken en enkele uitgegeven memoires van politici als voornaamste bronnen. Opiniërende media zijn niet geraadpleegd en inside-information wordt niet gebruikt. Dat maakt het moeilijk te achterhalen met welke motieven de actoren handelden. Bijvoorbeeld bij de bespreking van de staatsrechtelijk interessante casus-Verdonk uit 2006 (p. 243) schrijft Visser dat de vvd-ministers 'vanwege het landsbelang' aanbleven, zij het onder protest. Visser legt niet uit hoe dit gebrek aan eenheid van beleid staatsrechtelijk te verantwoorden is.

Het boek valt in drie delen uiteen. In het eerste deel schetst Visser het kader en de context van de ministeriële verantwoordelijkheid en het parlementair vertrouwen. Hij gaat in op de historische ontwikkeling van deze politieke hoekstenen van de parlementaire democratie. Visser brengt in dit deel gedetailleerd in kaart hoe de verantwoordelijkheid voor het bestuur in de negentiende eeuw van Koning naar ministers is overgegaan en, daaraan gekoppeld, hoe het belang van het afleggen van verantwoording is toegenomen. Daarnaast is er aandacht voor de ontwikkeling van de geschreven en ongeschreven staatsrechtelijke regels. Los van de ministeriële verantwoordelijkheid ontwikkelde zich de belangrijkste ongeschreven rechtsregel, de parlementaire vertrouwensregel, die opvallend genoeg in het Nederlandse bestel alleen in negatieve zin toepasbaar is. Nadrukkelijk om vertrouwen vragen is niet nodig, het is zelfs ongepast, zoals verschillende bewindslieden ondervonden. Ontbeert het kabinet of de minister het vertrouwen van het parlement, dan is vetrekken de enige optie, en daarmee is het de ultieme sanctie van het parlement. De evolutie van de vertrouwensregel naar het hart van de parlementaire democratie en de manier waarop deze regel en de ministeriële verantwoordelijkheid op elkaar inwerken, zijn gecompliceerde processen. Soms ontbreekt het verband tussen de ministeriële verantwoordelijkheid en het parlementair vertrouwen in zijn geheel. Als bijvoorbeeld een bewindspersoon met een glaasje te veel op achter het stuur kruipt en een aanrijding veroorzaakt, dan verliest hij aan gezag en wellicht ook het vertrouwen, maar met ministeriële verantwoordelijkheid heeft dat niets te maken. In opspraak raken vanwege een dergelijk persoonlijk feit leidt overigens niet altijd tot een parlementair debat; soms trekt de betrokkene zelf de conclusie en treedt af, niet zelden voorafgegaan door een aansporing van de leider van de partij waartoe de bewindspersoon behoort.

In het tweede deel van het boek ontleedt Visser de ministeriële verantwoordelijkheid en het parlementair vertrouwen bij sommige aspecten. Zo wijdt hij een aantal paragrafen aan

de verantwoordelijkheid inzake het Koninklijk Huis. Daarnaast spitst hij zijn onderzoek toe op de individuele verantwoordelijkheid van de minister en die van de staatssecretaris, de werking van de ministeriële verantwoordelijkheid tijdens kabinetsformaties en de verantwoordelijkheid voor ambtenaren en het ambtelijk apparaat. Op dit laatste gaat Visser uitvoerig in. Hij schetst het probleem van de toenemende complexiteit van het landsbestuur en de 'vele handen' die de verantwoordelijkheid voor het beleid dragen. Daarbij verwerpt hij de opvatting dat ministeriële verantwoordelijkheid op dit punt een fictie is: ook al kan een bewindspersoon niet alles weten wat zijn ambtenaren doen, hij is en blijft verantwoordelijk. Dat valt uit te leggen door de ministeriële verantwoordelijkheid te duiden als een ordeningsprincipe. De hiërarchie op het departement bepaalt dat de minister de baas is; zijn macht wordt gelegitimeerd door de verantwoording die hij aflegt aan de Tweede Kamer.

Uit de conclusie van dit overzichtelijke handboek blijkt duidelijk hoe Visser denkt over het door Paxman beschreven zondebokmechanisme. Halverwege het boek schrijft hij: 'Het offeren van een minister uitsluitend op de golven van publieke emoties is echter veelal een inhoudsloos gebaar dat niets oplost.' (p. 133) In de conclusie verzet hij zich nogmaals nadrukkelijk tegen de 'politieke afrekencultuur', waarbij het parlement te snel overgaat tot het geven van een politiek oordeel over een minister. Verantwoordelijkheid betekent verantwoord, en dat betekent inlichtingen verschaffen (artikel 68 grondwet). Ministers moeten vertellen hoe een situatie is ontstaan en oplossingen aandragen. Zijn er fouten gemaakt, dan moet de focus van de reactie gericht zijn op het zo snel mogelijk weer herstellen en voor de toekomst veiligstellen van de kwaliteit van het bestuur. Controle is een middel en geen doel op zichzelf, stelt Visser. Aftreden: alleen in het uiterste geval.

Anne Bos

Noten

- 1 Jeremy Paxman, *The Political Animal. An Anatomy* (Londen 2003) p. 207-208.

Boekhouder, levensgenieter, politicus

Gerrit Zalm, *De romantische boekhouder* (Uitgeverij Balans; Amsterdam 2009)
ISBN 978 90 5018 883 8, 402 p., prijs € 19,95

Op 22 februari 2007 kwam er een einde aan de ministerscarrière van Gerrit Zalm, de vvd-politicus die vanaf het kabinet-Kok I tot en met -Balkenende III hét gezicht van het ministerie van Financiën was.¹ Zalm onderscheidde zich tijdens zijn politieke loopbaan door zijn geheel eigen stijl, die gekenmerkt werd door jovialiteit, financiële deskundigheid en een passie voor flipperkasten. Hij werd in 1952 geboren in Enkhuizen als zoon van een kolenboer, studeerde economie aan de vu, maakte carrière bij het ministerie van Financiën, was van 1989 tot